

DENUMIREA *VLAH* ÎN UNELE LIMBI SLAVE MERIDIONALE

AUGUST KOVAČEC

În limbile slave meridionale imediat vecine cu teritoriile în care se vorbește vreo varietate a limbii române, numele etnic *vlah* are de obicei sensul „(daco)român, locuitor al Țării Românești”, dialectal „aromân” și „păstor” (în limba bulgară)¹, „aromân” sau „meglenoromân” (în limba macedoneană)², „nesârb vorbind o varietate a dacoromânei din nord-estul Serbiei /Valea Timocului/” (în limba sârbă)³. În acest ultim caz, prin numele *vlah* (sârb. *Vlah*, pl. *Vlasi*) se deosebește populația de limbă română din valea Timocului (o populație fără un statut oficial clar definit) de „românii propriu-ziși” din Banatul sârbesc (cărora li se recunoaște oficial caracterul de ‘minoritate națională’), pe care sârbii îi numesc astăzi pur și simplu „români” (sârbește *Rumun*, pl. *Rumuni*; cu toate că, în trecut, și acestor români li se aplica denumirea de *Vlah*, *Vlasi*). Cu toate că nu este vecin cu teritoriile compacte de limbă română, într-o parte a teritoriului din nord-estul Istriei croații din jur îi numesc pe vorbitorii istroromânei tot *vlahi* (în croata locală *Vlah*, pl. *Vlahi*).

Dintre grupurile de limbă română din țările slave meridionale, termenul de *vlah* a fost preluat din slavă pentru a se autodenumi și de către meglenoromâni⁴ (din punct de vedere administrativ, astăzi în mare parte în Grecia), dar și, parțial, de către istroromâni. Meglenoromânii și, rar, istroromânii se autodenumesc *vla*, *vláu*, pl. *vlaš* (mevl.), *Vlâh*, pl. *Vlâs/Vlâș* (istr.), dar istroromânii din sud spun în mod curent că *cuvintu vlaski* „vorbește vlăhește/vorbește istroromână”⁵. Cu toate că, vorbind sârbește, populația din nord-estul Serbiei folosește în mod normal pentru a se autodenumi termenii *Vlah*, *Vlasi*, *vlaški* („vlăhește”), atunci când vorbește românește utilizează mai curând termenii *român*, *românește*. Aromânii, în mod normal, întrebunțează pentru a se autodenumi termenii *Armân*, *armânește*, iar desemnarea *vlah* (<gr. *Βλάχος*; adv. *vlăhește*)⁶, ca un împrumut mai recent, se întrebunțează numai rar și sporadic.

¹ Jireček 1959: 193; Bernštejn 1986, s. v. *влах, влашки*.

² Rečnik 1986, s.v. *влашки, Влашко*.

³ Dinić 2008, s.v. *Вла, Влаиња, Влаинка, Влашко*.

⁴ Atanasov 2002: 4.

⁵ Pușcariu 1926, p. 44–45; Kovačec 1998, s.v. *vlâh, vlâhiine, vlaski/vlaški*; Filipi 2002, p. 37, 47.

⁶ Papahagi 1963, s.v. *Armî'n, armîneaște*; Saramandu 2003, passim; Saramandu 2004, passim.

Despre sensurile de bază, precum și despre originea termenului *vlah* (pl. *vlahi*) s-a scris destul de mult, așa încât originea și liniile generale ale evoluției acestui termen sunt destul de bine cunoscute⁷. Punctul de plecare al termenului *vlah* trebuie să-l căutăm în numele unui popor celtic (al unei uniuni de triburi celtice) din sudul Galiei Transalpine. Poporul *Volcae* (*Volci*), despre care informațiile de bază ni le aduce Cezar⁸, a fost împărțit în două grupe: *Volcae Tectosages* (*Volci Tectosagi*), stabiliți între Pirinei și Narbo Martius (astăzi Narbona), cu capitala Tolosa (astăzi Toulouse), și *Volcae Arecomici* (*Volci Arecomici*), în regiunea Bas-Languedoc de astăzi, între Rona și Narbona. O parte a Tectosagilor s-a mutat pe teritoriul Germaniei.

Volcae erau dintre acei gali care s-au romanizat relativ devreme. Germanii au adaptat numele acestui popor celtic sub forma **Walhōs* (got. *Walhs*) spre a-i denumi nu numai pe gali (celți), „străini” („ne-germani”), ci și pe romanii și pe locuitorii romanizați ai Galiei, iar mai târziu pe membrii popoarelor romanice în general. Numele acesta, cu sensul de „membru al unei populații romanice”, s-a răspândit pe urmă și în limbile germanice de nord și de est.

În acord cu aceasta, se poate menționa că în vechea engleză numele *Walh*, *Wealh* avea, alături de „celt”, sensurile de „străin” și de „locuitor sau supus al Imperiului Roman”. Mai târziu, cuvântul *welsh* a avut în engleza medie sensul de „norman” (adică „romanic” din punct de vedere lingvistic), precum și sensurile de „celtic în general” și mai ales „cimric, velș”⁹. În limba neerlandeză numele de aceeași origine *Waal* are sensul de „locuitor al Valoniei de limbă franceză”, iar *Waals* înseamnă „dialectul valon, forma regională valonă a limbii franceze”, iar ca adjectiv „valon”¹⁰. Și limbile nordice (scandinave) – în suedeză *välsk*, în norvegiană și daneză *vælsk* (în norv. și *velsk*) – întrebunțează cuvinte de această origine (substantiv și adjectiv) pentru a-i denumi pe „membrii popoarelor romanice”, în mod special cu sensul de „italian”¹¹. Astfel, pentru „mazăre”, plantă adusă din sud, în suedeză se spune *välska bönor* (literal „bob italianesc” pentru *Pisum sativum*, spre deosebire de *Vicia faba*; cf. dan. *vælske bønner*).

Și în limba germană, în perioada mai veche, cuvântul *welsch* avea sensul de „francez”, „italian”, mai rar „spaniol”, precum și de „retoroman”, uneori, și sensul de „romanic”, „meridional”, dar cu o nuanță depreciativă. Pe teritoriul Elveției însă, încă și în zilele noastre, printre locuitorii de limbă germană (*Schwizertütsch*) cuvântul *welsch* se întrebunțează ca un termen neutru pentru „franceza elvețiană”. Partea francofonă a Elveției este denumită *Welschland*, iar un elvețian din această parte a țării este denumit cu termenul de *Welschschweizer*¹². Varza creață (în

⁷ Tagliavini 1964: 123–124 (nota 13); Skok 1971; Mirdita 2009: 25–27.

⁸ Cesare 1974, VI: 24, VII: 7.

⁹ Skeat 1961, s.v. *Welsh*; Kluge 1989, s. v. *welsch*; Pfeifer 1995, s.v. *welsh*.

¹⁰ KleineLarousse 1977, s.v. *Waal*, *Waals*.

¹¹ Molde 1982, s.v. *välsk*; Aschehoug och Gyldendals 1982, s.v. *velsk*; Krymova et al. 1975, s.v. *vælsk*.

¹² Duden 1989, s. v. *welsch*, Wirsing.

franceză *chou de Milan*, *chou frisé*), care abia pe la sfârșitul Evului Mediu a ajuns pe teritoriul Germaniei din Lombardia, este denumită în germană prin *Welschkohl*, *Welschkraut* sau prin cuvântul *Wirsing* preluat din italiana de nord (verza, cavolo verzotto)¹³. Retoromana din Elveția s-a numit odinioară și *Kauerwelsh* sau *Churwelsh*, fiindcă se vorbea în regiunile al căror centru spiritual era orașul și episcopia Chur. Dat fiind faptul că acest idiom romanic era neinteligibil pentru germani, acest cuvânt a început cu timpul să însemne „limbă neinteligibilă, limbă mixtă” în general, de unde s-a dezvoltat apoi cuvântul *Kauderwelsh*. Prin etimologie populară, bazată pe asemănarea sonoră cu verbul *kaudern* „a bolborosi ca un curcan”, acest cuvânt a început să se întrebuințeze cu sensul de „limbă neinteligibilă, limbă mixtă” în general, la fel ca și *Rotwelsh* pentru „limbajul particular al hoților”, în care prefixul *rōt-* provine dintr-un cuvânt vechi nemțesc care înseamnă „fals, înșelător, mișel, ticălos”¹⁴. Așa cum reiese din această scurtă prezentare, numele vechi germanic pentru „romanice, romanici” a cunoscut în vestul Europei o evoluție foarte bogată și ramificată.

Numele germanic **Walhōs* pentru denumirea „romanicilor” a fost împrumutat și de slavi (**Volhū*). Este foarte probabil ca acest împrumut să fi avut loc în jurul secolului al V-lea al erei creștine, după toate probabilitățile, undeva pe la Dunărea de Jos. Acest cuvânt a supraviețuit în toate limbile slave, ca nume pentru „romanici” în general sau pentru „romanicii” cei mai apropiați din punctul de vedere al contactelor, bineînțeles cu modificările fonetice corespunzătoare limbilor slave particulare¹⁵.

Astfel, din timpuri vechi, termenii de *Волѡх* (pl. *Волѡци*) în rusă și *Волѡх* în ucraineană se folosesc ca denumiri pentru „român” (în vechea rusă, și „italian”). În limba polonă cuvântul *Wloch* înseamnă „italian”, iar pluralul acestui substantiv *Wlochy* are sensul de „Italia”. În timpuri mai recente, în cehă și în slovacă cuvântul *valach* se referă mai întâi la „păstori, oierii” cândva de limbă română, din Carpații Moraviei și ai Slovaciei de nord-vest, precum și la românii din România, dar în trecut, atât în cehă cât și în slovacă, cuvântul *vlach* a însemnat și „italian” (sens astăzi învechit)¹⁶.

Din timpuri străvechi, cuvântul bulgar *Влах* și cuvântul sârbesc *Влах* (pl. *Власи*) înseamnă „român” („persoană care vorbește românește”), atât din nordul Dunării, cât și din țările balcanice propriu-zise („aromân”, „meglenoromân”). În macedoneană cuvântul *Влав* (pl. *Власи*) se referă, în primul rând și aproape exclusiv, la „aromâni” și la „meglenoromâni” (Macedonia nu are contact imediat cu România)¹⁷.

¹³ Duden 1989, s.v. *welsch*, *Welschkohl*, *Welschkraut*.

¹⁴ Duden 1989, s.v. *kaudern*, *Kauderwelsh*; *Rotwelsh*.

¹⁵ Skok 1971; Skok 1973; Vasmer 1986, s.v. *волѡх*; Tagliavini 1964, l.c.

¹⁶ Trávníček 1952, s.v. *Vlach*; Slovník 1959–1968, s.v. *Vlach*; *valach*.

¹⁷ Rečnik 1982, l.c.

În limba slovenă, din timpuri vechi numele de *Lah* (< *Vlah*) se referă la „italieni”, ca și adjectivul corespunzător *laški*, *-a*, *-o* „italian”¹⁸. De exemplu, *laški rizling* înseamnă vița-de-vie și strugurii ei, care a ajuns în Slovenia din Franța prin Italia de nord. În slovenă *laško olje* „ulei italian” înseamnă „ulei fin, rafinat, mai ales ulei de măsline”. Într-o epocă mai veche, lucrurile se prezentau în mod asemănător și în croată, mai ales în nord-vest. Pe la sfârșitul Evului Mediu, *Vicus Latinorum* din Zagreb, după aceea în croată *Vlaška ulica* era o parte a orașului în care locuiau preponderent negustori italieni din Veneția și din Florența¹⁹. Numele străzii, *Vlaška ulica*, s-a păstrat până astăzi, dar cu timpul motivarea s-a pierdut. Cu toate că se dau și alte explicații, un teren din afara orașului unde acești negustori ar fi avut podgoriile era numit *Laščina* (< *Vlašćina*?) și acest nume a supraviețuit până astăzi²⁰. Pornind de la forma latină a străzii menționate, *Vicus Latinorum*, unii au încercat să explice acest nume ca un domeniu care aparține bisericii (latine), dar se uită faptul că în diferite părți ale Croației *Latin* înseamnă „italian” (și „romanic”, „latin”, „necroat”). Sensul „italian” al termenului *Vlah* a fost semnalat pentru Dubrovnik (unde populația era în parte romanică, autohtonă sau venită din Italia) până la mijlocul secolului al XIII-lea, iar în Dalmația centrală acest sens a fost viu încă din secolul al XV-lea²¹.

Așa cum reiese din această prezentare, în țările slave din nord-vest, care în Evul Mediu erau în imediata vecinătate a Italiei sau care întrețineau contacte regulate și mai intense cu Italia (Slovenia, Croația, Slovacia, Cehia, Polonia, în Evul Mediu țări exclusiv catolice), termenul *vlah* (*Vlach* etc.) înseamnă „italian”. În țările mai îndepărtate de Italia sau care aveau relații mai rare cu Italia (în cea mai mare parte țări ortodoxe), *vlah* înseamnă „român”. Acest ultim sens pare a fi în slovacă, cehă și croată un sens mai nou (cu toate că datează de la sfârșitul Evului Mediu), împrumutat în timpul migrațiilor păstorilor români, adică un sens secundar. Se poate spune că, la început, sensul cuvântului *vlah* era unul etnic și lingvistic („național”). În cazul maghiarei, unde termenul care s-a dezvoltat din *vlah* este un împrumut din slavă, s-au păstrat cele două sensuri ca în cehă, slovacă și croată.

Înainte de a reveni la valorile cuvântului *vlah* în unele limbi slave meridionale, trebuie să menționăm că acest termen a fost împrumutat din limbile slave în mai multe limbi neslave. Astfel, în limba greacă este atestat, de la jumătatea Evului Mediu încolo, numele *Βλάχοι* (sg. *Βλάχος*)²² care se referă la „aromâni” din nordul Greciei și din Macedonia (slavă), dar și la „(daco)românii” de dincolo de Dunăre, din Țara Românească (numele slav este *Vlaška*) și din Moldova. Totuși, cu timpul, numele *βλάχος* a căpătat și un sens social (profesional)

¹⁸ Slovar 2000, s.v. *laški*.

¹⁹ Mažuranić 1908–1922, s.v. *Vlah*; Skok 1971, l.c.; Skok 1973, l.c.

²⁰ Mažuranić 1908–1922, l.c.; Skok, 1971, l.c.

²¹ Jireček 1959, l.c.; Mažuranić 1908–1922, l.c.; Skok 1971, l.c.; Skok 1973, l.c.

²² Saramandu 2004:19 și urm., et passim.

„vlah-păstor” > „păstor” (sinonim cu ποιμήν [pi'min], genitiv ποιμήνος) și „care nu e delicat”²³. Pe la sfârșitul Evului Mediu, și turcii au împrumutat acest cuvânt pentru „români”. Odinioară, denumirea turcească *Eflâk* (< slav *Vlah*) avea sensul de „Țara Românească, (daco)român din Țara Românească”²⁴ (spre deosebire de Moldova, care în turcă era numită *Boğdan*).

Interesant este cazul limbii maghiarilor care aveau relații atât cu România, cât și cu Italia. În maghiară, din forma slavă de singular (**Vlahŭ*) s-a dezvoltat cuvântul *oláh*, astăzi arhaic și cu sens depreciativ, „român”, iar din forma slavă de plural (**Vlasi*) s-a dezvoltat cuvântul *olasz* „italian”, care și astăzi este în uz normal²⁵. Astfel, umanistul ardelean, secretarul regelui ungaro-croat Ludovic începând cu anul 1522, numit în 1543 episcop de Zagreb, purta numele latinesc Nicolaus Olahus (magh. Oláh Miklós), adică Nicolae Românul.

Am menționat mai sus cazurile (în greacă, în cehă și în slovacă) în care cuvântul *vlah* a căpătat sensuri sociale și profesionale în loc de cele etnice și lingvistice. Spre sfârșitul Evului Mediu, populațiile de limbă română (populațiile vlahе) răspândite pe un teritoriu foarte întins – și mixt din punct de vedere etnic și lingvistic – au început să fie asimilate de populația majoritară (slavă mai ales) și să-și părăsească propria limbă.

Asimilarea etnică și lingvistică a vlahilor – slavizarea – a început să progreseze deja în timpul statului medieval sârbesc. Acest proces de asimilare lingvistică a devenit și mai intens și mai rapid după ce au început migrațiile în masă ale populațiilor vlahе către țărmurile Mării Adriatice, spre vestul și nord-vestul Peninsulei Balcanice, îndeosebi înaintea năvălirilor turcești sau concomitent cu ele. De aceea, spre sfârșitul Evului Mediu și odată cu începutul Epocii Moderne, termenul *vlah* (*Vlah*) nu mai desemnează neapărat apartenența etnică sau lingvistică, ci se referă la diferite profesii caracteristice pentru vlahi („păstor, cioban”, „chirigiu, cărăuș”, „negustor dintr-o caravană”, „negustor” în general și, în mod particular, acela care face schimb de mărfuri între interiorul Peninsulei Balcanice și coasta adriatică), statutul social sau apartenența socială („țaran”, „om de rând”, „persoană fără maniere”, „persoană nu prea politicoasă” etc.) sau apartenența religioasă („ortodox” spre deosebire de catolic, apoi și „creștin” spre deosebire de musulman)²⁶. Astfel, în celebrul poem al lui Ivan Mažuranić *Moartea agăi Smail Čengić vlah* înseamnă „ortodox” pentru musulmanii din Muntenegru, iar în unele părți ale Bosniei și Herțegovinei *vlah* (*Vlah*) înseamnă și astăzi

²³ I. P. Horikov, M. G. Malev 1980, s.v. βλάχος, βλαχικός, βλαχιά; Γεωργοπαπαδάκου 1987, s.v. βλάχικος, βλάχος.

²⁴ Redhouse 1995, s.v. *Eflâk*.

²⁵ Magay et al. 1990, s.v. *oláh, olasz*; Zaicz 2006, *oláh, olasz*; în dicționarul în cinci limbi al lui Faust Vrančić (Faustus Verantius) din 1595, numele Italia din latină și italiană se traduce în croată prin *latinszka Zemlya*, în germană, prin *Uualisch-land*, în maghiară, prin *Olasz orszag*.

²⁶ Pușcariu 1926: 11 și urm.; Pușcariu 1940: 205 et passim; Skok 1971.

„ortodox” pentru musulmani și pentru catolici²⁷. La fel și în unele părți ale Croației continentale cuvântul *vlah* are sensul de „persoană de religie ortodoxă” și „sârb”²⁸.

Pe la începutul secolului al XX-lea s-a observat că locuitorii din partea de est a insulei Hvar, când se aprindeau focuri pe litoralul din împrejurimile orașului Makarska sub muntele Biokovo, spuneau că *Vlašići ogonj goridu* („Vlahii aprind focul”). Sensul „om de pe uscat, om de pe continent” s-a păstrat în mai multe graiuri croate de pe insule (Brač, Šolta etc.); locuitorilor despre care se știe că în decursul ultimelor secole au venit pe insula respectivă de pe uscat li se spune *Vlasi*, fără nicio aluzie la un sens etnic sau lingvistic²⁹.

Distincției vechi între croații majoritari din Dalmația și populațiile romanice din orașele dalmatine (romanici autohtoni sau italieni colonizați; în documente *Chroati* sau *Slavi* spre deosebire de *Latini*; în limba orașului Dubrovnik, *Latinska zemlja* avea sens de „Italia”) i s-a adăugat spre sfârșitul Evului Mediu și distincția între populația croată băștinașă și vlahii nou-veniți, fie ei de limbă română sau deja slavizați, fie pur și simplu populație de limbă slavă. Distincția etnică s-a pierdut demult în Dalmația, dar s-a păstrat distincția de tip social. Pe litoral, pentru locuitorii orașelor dalmatine, *Vlaj* (pl. *Vlaji*) înseamnă până în zilele noastre „țăran” sau „persoană cu maniere neconvenționale sau puțin politicoase”³⁰.

Interesantă este și întrebuințarea cuvântului *vlah* (cr. *Vlah*, pl. *Vlasi*) în Istria. Populația croatofonă monolingvă înconjurătoare îi numește pe istroromâni *Vlasi*, iar limba lor *vlaški jezik*, *vlaški*. Termenii științifici *istroromân*, *istroromână* nu sunt în uz, iar în satele din sud istroromâniei se autodenumesc după localitățile respective (*Susnévți/Šušnévți*, *Novošani* etc.) și, mai rar, întrebuințează și denumirea *vlah* (*Vlâh*, pl. *Vlâs/Vlâș*)³¹, preluată de la populația croatofonă. În același timp, limba lor o numesc de obicei *vlaske/vlâške limbe* „limba vlahă” și întrebuințează sintagma *ganej vlâski/vlâški* „a vorbi istroromână”.

Dar în Istria, cuvântul *vlah* are și alte sensuri. Ceva mai mult de o treime (sau ceva mai puțin de jumătate) din peninsula Istria (mai precis, teritoriul din sud-vestul peninsulei care se întinde la vest de cursul inferior al râului Raša, la sud și la vest de localitatea Kanfanar, la vest de localitățile Sveti Petar u Šumi, Tinjan și Trviž și, apoi, la sud de localitățile Karojba și Kaštelir) este locuită în majoritate de o populație care vorbește graiurile croate štokaviene-čakaviene de tranziție. În perioada aproximativ dintre anii 1450 și 1650, autoritățile venețiene au adus această populație din Dalmația de nord. Cu toate că e vorba de o populație aproape exclusiv de limbă croată, administrația venețiană o desemna cu numele de

²⁷ Skok 1971; Skok 1973; Broz-Iveković 1901, s.v. *Vlah*.

²⁸ Skok 1971; Skok 1973; Moguš 2002, s.v. *Vlah*; Večenaj *et al.* 1997, s.v. *Vlah, vlaški*.

²⁹ *Vlah* și formele derivate se referă de obicei la locuitorii din interiorul Dalmației, dar și la locuitorii insulelor care provin de acolo; cf. Hraste *et al.*, s.v. *Vlah, Vlahadija* etc. Legăturile cu interiorul Dalmației erau regulate și continue, fiindcă de acolo veneau muncitorii sezonieri.

³⁰ Skok 1971; Skok 1973.

³¹ Kovačec 1998; Filipi 2002.

Morlacchi. Pentru a se autodenumi, această populație întrebuințează cel mai des denumirea de *Slovinci*, pentru limba sa *slovinski jezik*, dar croații băștinași din vecinătate (Bezjaci), care se stabiliseră în Istria cu câteva secole mai înainte (la fel și slovenii din nordul peninsulei, Birkini), o numesc *Vlahi*, limba ei *vlaški zaik*, iar tot teritoriul Slovincilor îl desemnează cu numele *Vlašija*³². Dar și o parte a acestei populații croate întrebuințează pentru a se autodenumi cuvântul *vlah* (cr. *Vlah*, *Vlasi*), de exemplu în regiunea orașelului Barban³³. În mod asemănător ca Bezjaci și Brkini, și în regiunea orașului Labin se întrebuințează numele de *Vlahi*³⁴ pentru locuitorii Istriei de la vest de râul Raša.

Evoluția termenului *vlah* în limbile slave meridionale, precum și în unele limbi balcanice, este o ilustrație pentru schimbarea semantică a unui nume etnic și pentru trecerea acestuia la apelativ.

BIBLIOGRAFIE

- Aschehoug og Gyldendals 1982 = *Aschehoug og Gyldendals Ett Binds Lexikon*, Oslo, Kunskapsforlaget.
 Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
 Bernštejn 1986 = S. B. Bernštejn, *Bolgarsko-russkij slovar'*, Moskva, „Russkij jazyk”.
 Broz–Iveković 1901 = Franjo Iveković, Ivan Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, I–II, Zagreb.
 Cesare 1974 = Caio Giulio Cesare, *La Guerra Gallica. Testo latino a fronte. Introduzione e note di Ettore Borelli, Traduzione di Fausto Brindesi*, Milano, Rizzoli Editore.
 Dinić 2008 = Jakša Dinić, *Timočki dijalekatski rečnik*, Beograd.
 Duden 1989 = *Duden Deutsches Wörterbuch*, Mannheim/Wien/Zürich, Dudenverlag.
 Filipi 2002 = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas/Atlasul Lingvistic Istroromân/Atlante Linguistico Istrorumeno*, Pula, Znanstvena udruga MEDITERAN.
 Γεωργοπαπαδάκου 1987 = A. Γεωργοπαπαδάκου, *Χρηστικό ερμηνευτικό λεξικό*, Θεσσαλονίκη, Μαλλιάρης Παιδεία.
 Horikov *et al.* 1980 = I. P. Horikov, M. G. Malev, *Novogrečesko-russkij slovar'*, Moskva, „Russkij jazyk”.
 Hraste *et al.* 1979 = Mate Hraste und Petar Šimunović, *Čakavisch-deutsches Lexikon, Teil I, Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch*, Köln – Wien, Böhlau Verlag.
 Jireček 1959 = *Zbornik Konstantina Jirečeka, I (Urednik Mihailo Dinić)*, Beograd, Posebna izdanja SANU, Knjiga CCCXXVI, Nova serija, Knjiga 33.
 Kalsbeek 1998 = Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*, Amsterdam Atlanta, GA.
 Kleine Larousse 1977 = *Kleine Larousse in kleur. Encyclopedisch Wordenboek voor iedereen*, Amsterdam, Heideiland-Orbis Hasselt/Kosmos.

³² Ribarić 2002: 66–67 et passim; cf. Kalsbeek 1998, s.v. *Vlah*.

³³ Pliško 2000: 41; la Pliško este conturat teritoriul numit Vlašija pe harta dialectală a Istriei, p. 177.

³⁴ Milevoj 2006, s.v. *Vlah*, *Vlahinja*, *Vlašija*.

- Kluge 1989 = Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 22. Auflage unter Mithilfe von Max Bürgisser und Bernd Gregor völlig neu bearbeitet von Elmar Seebold, Berlin – New York, Walter de Gruyter.
- Kovačec 1998 = August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula, Znanstvena udruga MEDITERAN.
- Krymova et al. 1975 = N. I. Krymova, A. Ja. Emzina, A. S. Novakovič, *Datsko-russkij slovar'*, Moskva, „Russkij jazyk“.
- Magay et al. 1990 = Magay Tamás, Orszagh László, *Magyar-angol kéziszótár*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Možuranić 1908–1922 = *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, I, A–O, II, P–Ž, Zagreb, Knjižara Jugoslavenske akademije Lav. Hartmana [Stj. Kugli].
- Milevoj 2006 = Marijan Milevoj, *Gonan po nase. Rječnik labinske cakavice*, Labin, Mathias Flacius.
- Mirdita 2009 = Zef Mirdita, *Vlasi, starobalkanski narod (od povijesne pojave do danas)*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest.
- Moguš 2002 = Milan Moguš, *Senjski rječnik*, Zagreb – Senj, HAZU i MH Senj.
- Molde 1982 = Bertil Molde (Red.), *Illustrerad Svensk Ordbok*, Stockholm, Natur och Kultur.
- Papahagi 1963 = Tache Papahagi, *Dictionarul dialectului aromân, general și etimologic/ Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Pfeifer 1995 = Wolfgang Pfeifer, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG.
- Pliško 2000 = Lina Pliško, *Govor Barbanštine*, Pula, Filozofski fakultet u Puli.
- Pușcariu 1926 = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne. În colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan*, II, *Întroducere – Gramatică-Characterizarea dialectului istoromân*, București, Cultura Națională.
- Pușcariu 1940 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, Volumul I, *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”.
- Rečnik 1980 = *Rečnik na makedonskiot jazik so srpskohrvatski tolkovanja*, Skopje.
- Redhouse 1995 = *New Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul.
- Ribarić 2002 = Josip Ribarić, *O istarskim dijalektima. Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*, Pazin, Josip Turčinović d.o.o.
- Saramandu 2004 = Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, București, Editura Academiei.
- Skeat 1961 = Walter W. Skeat, *An Etymological Dictionary of the English Language, Fourth Edition*, Oxford, Clarendon Press.
- Skok 1971 = Petar Skok, *Vlah*, Enciklopedija Jugoslavije, Vol. 8, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, p. 514–516.
- Skok 1973 = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Uredili Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec*, Knjiga treća, poni, Ž, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, s.v. *Vlah* (p. 606–609).
- Slovar 2000 = Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana, SAZU – DZS.
- Slovník 1959–1968 = *Slovník slovenskego jazyka* (Hlavný redaktor dr. Štefan Peciar), Bratislava, Vydateľ'stvo Slovenskej akademie vied.
- Šimunović 2006 = Petar Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Supetar, Brevijar.

- Tagliavini 1964 = Carlo Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine; introduzione alla filologia romanza*, Bologna, Casa Editrice, prof. Ricardo Pàtron.
- Trávníček 1952 = František Trávníček, *Slovník jazyka českého*, Praha.
- Vasmer 1986 = Max Vasmer, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, Tom I (A–D), Moskva, „Progress”.
- Večenaj *et al.* 1997 = Ivan Večenaj, Mijo Iončarić, *Rječnik Gole. Srednjopodravska kajkavština*, Zagreb, IHJJ.
- Vrančić 1595 = Faustus Verantius (ed.), *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latine, Italicae, Germanicae, Dalmaticae & Ungaricae* (publicat în faximile în „The Bridge. Croatian Literature Series”, Vol. 1, Zagreb, 1991, p. 101–234).
- Zaicz 2006 = Zaicz Gabor, *Etimológiai szótár*, Budapest.

LA DÉNOMINATION *VLAH* DANS QUELQUES LANGUES SLAVES MÉRIDIIONALES

RÉSUMÉ

Après quelques exemples de l'emploi du terme *vlah* dans les langues slaves méridionales et dans les dialectes sud-danubiens de la langue roumaine, l'article présente brièvement l'étymologie de ce terme et l'évolution des formes correspondantes qui se sont développées dans les langues germaniques de l'Europe Occidentale. Le peuple celtique de la Gaule *Volcae* (Volques) a été romanisé de bonne heure et son nom, emprunté par ses voisins germaniques (*Walhōs), a développé, à côté de la signification «celte», aussi la signification «étranger» et celle de «sujet de l'Empire Romain», ainsi que celle de «habitant romanisé de l'Empire» et «roman, personne de langue romane». C'est aux langues germaniques que, vers le milieu du premier millénaire de l'ère chrétienne, les slaves ont emprunté ce terme (*Volhŭ) avec le sens «roman» (avant tout «roumain» ou «italien»). Les langues au nord-ouest du domaine slave, entre la Mer Adriatique et la Mer Baltique (le slovène, le croate, le slovaque, le tchèque et le polonais) ont, au moins au Moyen Âge, la signification «italien» (en croate aussi «roman de Dalmatie»), tandis que les langues slaves de l'est (russe et ukrainien; cependant, en vieux russe aussi «italien») et les langues slave de l'intérieur de la Péninsule Balkanique (le bulgare, le macédonien, le serbe) ont le sens «roumain». C'est grâce aux migrations des populations de langue roumaine vers la Mer Adriatique et vers le nord-ouest de la Péninsule Balkanique, ainsi que vers les Carpathes de Moravie et de Slovaquie, que le terme en question a développé – en croate, en tchèque et en slovaque – aussi le sens «roumain». Cependant, après l'assimilation linguistique et ethnique des Vlahs dans la Péninsule Balkanique et dans les Carpathes de Moravie et de Slovaquie vers la fin du Moyen Âge, ce mot, à partir de cette époque en tant que nom commun, a développé différentes significations comme «berger»; «conducteur des bêtes de somme», «caravanier»; «commerçant»; «orthodoxe»; «paysan», «personne grossière ou mal élevée» etc. À la fin, l'article présente le sort de ce terme dans différentes variétés régionales du croate (en Dalmatie, dans les îles adriatiques, à l'intérieur du pays, dans la péninsule d'Istrie) où ce terme désigne différents groupes régionaux ou sociaux.

Universitatea din Zagreb